

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) pitää lain uudistamista hyvänä ja tärkeänä asiana.

1 § Soveltamisala

THL pitää kohderyhmien laajentumista (lapsitodistajat, lapsitekiäjät ja vaikeat huoltoriidat) perusteltuna. Lapsen ja nuorten oikeuspsykologian ja – psykiatrianyksiköiden (Oipsy) erityisosaaminen tulee saada tehokkaammin haavoittuvassa asemassa oikeusprosessissa olevien lasten käyttöön. Ikärajan nosto 18 vuoteen on perusteltu.

2 § Yksikön tehtävät

Yksiköissä on viimeisten vuosien aikana kehitetty poliisilaitostyöskentelyä, jossa yksikön työntekijät työskentelevät poliisilaitoksilla osallistuen lapsirikosepäilyjen esikäsittelyyn. Pidämme riskinä, että säädosmuotoilun kohta 1 rajaa esikäsittelyyn osallistumisen pelkästään yhteenvedon laatimiseksi jättäen ulkopuolelle ilman yhteenvedon laatimista tapahtuvan tilanteen arvioinnin. Kohdan muotoilu esim. seuraavalla tavalla: ... esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän pyynnöstä avustaa tarvittavien toimenpiteiden arvioinnissa ja laatia yhteenvedo lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa lapseen kohdistunutta rikosepäilyä, lapsen tilanteeseen liittyviä riskitekijöitä ja lapsen edun mukaisia viranomaistoimia. Lisäys avustamisesta tarvittavien toimenpiteiden arvioinnissa mahdollistaisi yksikön osallistumisen salassapitosäännösten estämättä myös alkuvaiheen arviointiin.

Somaattisten tutkimusten ja haitanarvion erillisyyttä tulisi vielä selkiyttää hallituksen esityksen perusteluissa.

THL pitää kannatettavana lakiluonnoksen esitystä siitä, että OiPsy-yksiköiden tehtävänä olisi myös lapsen kuuleminen tuomioistuimen pyynnöstä erityisen vaativissa huoltoriidoissa. Vaativimpiin huoltoriitoihin liittyvä lapsen kuuleminen on perusteltua keskittää OiPsy-yksiköiden tehtäväksi.

Käytännössä tilanteet ovat hyvin usein sellaisia, joissa huoltoriita ja olosuhdeselvitys on päällekkäinen rikosprosessin kanssa. THL pyytää kiinnittämään huomiota siihen, että yksiköt joutuvat toimimaan tilanteissa, joissa molemmat prosessit ovat yhtäaikaista. Tätä ennakoiden voisi olla perusteltua määritellä voidaanko poliisin pyynnöstä esitutkintaan tehtyä haastattelua ja taustayhteenvedoa hyödyntää ero- ja huoltoriita-asiassa.

Rikoksen uhriksi epäiltyjen lasten tilannetta parantaisi yksiköiden mahdollisuus koordinoida alueellisia edunvalvojatilaisuuksia ja kouluttaa rikos- ja lastensuojeluasioissa toimivia edunvalvojia. Yksiköiden tehtävän määrittelyyn THL ehdottaa lisättäväksi yksiköiden tehtäväksi kouluttamisen oman erityisosaamisensa alalla. Tämä kattaisi myös esimerkiksi lääkäreille annettavan koulutuksen vammalöydösten tulkinnasta.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Erillinen pykälä moniammatillisesta asiantuntijaryhmästä on perusteltu ja tarpeellinen toiminnan jäsentämiseksi. On tärkeää, että lakiesityksessä on erikseen huomiotu se, että sosiaalihuolto voi käyttää moniammatillisen asiantuntijaryhmän tietoja päätöksissään ja toimenpiteissään, ja että yhteenvedon voi toimittaa osallistujille jo ennen kokousta. Koska usein yhteenvedoja laaditaan myös tapauksissa, joissa kokousta ei järjestetä tai joissa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei ole kokouksen osallistuja.

Yhteenvedoon koottavien sosiaali- ja terveydenhuollon tietojen lisäksi tällaisia olennaisia lapsen ja perheen olosuhteita koskevia tietoja ovat myös poliisilla olevat tiedot perhettä koskevista aiemmista rikosepäilyistä ja poliisin toimenpiteistä. THL kannattaa tämän tarkentamista esityksen perusteluihin.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

Muotoilu ja sen perustelut ovat moniammatillisen esikäsittelyn näkökulmasta toimivia. Ratkaisu, että yksiköillä on laaja tiedonsaantioikeus terveystietoihin, mutta että tietoja ei sellaisenaan tule luovuttaa poliisille, vaan poliisilla on oikeus ainoastaan yhteenvedoon tai lausuntoon, on kannatettava. Perusteltua on myös se, että tiedonsaantioikeus ei koske epäiltyjä tai todistajia.

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

Yksiköissä tehtävien haastatteluiden näkökulmasta tärkein täydennyskoulutus on vuoden kestävä haastattelukoulutus. Sen tulisi olla lain voimaantultakin keskeisin yksikössä lasten kanssa työskentelevien lisäkoulutus

6 § Työnohjaus

-

7 § Järjestämisvastuu

Perusteluissa todetaan, että ratkaisevaa ei olisi se, millä poliisilaitoksella rikosta tutkittaisiin, vaan se, missä lapsi asuu. On tarkoituksenmukaista, että alkuvaiheen apua tarvittavien toimenpiteiden arvioinnissa voitaisiin pyytää ja antaa myös poliisilaitoksen alueellisen yksikön toimesta tilanteissa, joissa se on yhteistyörakenteiden kannalta perusteltua. Tämä ei vaadi muutoksia itse säädösehdotukseen, mutta olisi hyvä huomioida perusteluissa.

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

-

9 § Korvauksen maksaminen

Nykyinen rahoitusmalli ei kannusta säästäväiseen rahoituksen käyttöön, koska seuraavan vuoden korvaus perustuu osittain edellisen vuoden kustannuksiin. Kunkin korvauksensaajan maksimikorvauksen määrittelemine on mahdotonta pykälässä mainituilla tekijöillä, koska koko tarkoitukseen myönnettyä määrärahaa ei voi korvauspäätöksillä myöntää hakijoille, jos myös laskennallisen korvauksen ylittävät kulut on kyettävä korvaamaan samalla määrärahalla seuraavana varainhoitovuonna käytöstä annetun selvityksen jälkeen. Eli näin ollen jokaisena varainhoitovuotena on jätettävä puskuria valtionavustukseen edellisen vuoden mahdollisten ylitysten korvaamiseksi. THL kannattaa rahoitusmallin tarkempaa arvioimista, jotta se olisi mahdollisimman toimiva ja tarkoituksen mukainen.

THL pyytää huomioimaan, että edellisen varainhoitovuoden korvauksen käytöstä annettavan selvityksen takarajan 31.3. ja seuraavalle varainhoitovuodelle annettavan laskennallisen korvauksen maksamisen takarajan 30.4. väliin jää vain yksi kuukausi, jonka aikana on selvitettävä mahdollisesti liikaa maksetun korvauksen vaikutus varainhoitovuodelle myönnettävän korvauksen määrään. Aika on erittäin lyhyt, mikäli tarkoituksena on tarkastaa edellisen varainhoitovuoden kustannusten hyväksyttävyyttä ja selvittää mahdolliset epäselvyydet sekä tehdä uudet korvauspäätökset. THL ehdottaa, että laskennallisen korvauksen maksaminen tapahtuisi 31.5. mennessä.

THL pitää tärkeänä, että myös valtion varoista jaettavaan rahoitukseen on riittävä henkilöstö. THL:n omassa rahoituksessa ei ole tähän varauduttu. Tehtävä edellyttää muun muassa sopimuksia, valtionapujen maksatuksen suunnittelun, toteutuksen ja seurannan. Sovittelun järjestämisvastuun siirtyessä OM:n hallinnonalalle siirtyvät myös sen mukana kaikki siihen kuuluvat resurssit, eikä siitä ole rahoitusta käytettävissä Barnahus rahoitustehtäviin. THL esittää 0,5 htv tulevien rahoitustehtävien hoitoon .

THL toivoo asetuksenantovaltuuden käyttöä, jossa STM antaa asetuksen tarkemmin koskien laskennallisen korvauksen määräytymistä. THL ehdottaa, että kulujen yläraja sidotaan kulloisenkin vuoden talousarviossa myönnettyyn määrärahaan.

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

THL pitää tärkeänä, että laissa ehdotetulla tavalla selvästi säädetään kansallisesta ohjaus- ja seurantavastuusta. THL koordinoivana tahona on siihen tahona sopiva ja luonnoksessa esitetyistä syistä perusteltu. arvioitaessa valtakunnallisen ohjauksen tarvitsemaa työpanosta.

Esityksessä THL:lle on laskettu ohjausvastuun toteutumiseen kaksi henkilötyövuotta. Hallituksen esityksen mukainen lain toimeenpano, tehtävien laajentuminen, yksiköissä uusien tehtävien toteuttaminen sekä hinnoittelu vaativat ensimmäisinä vuosina myös THL:ssä merkittävää henkilöresurssia eri tehtävissä. THL esittää, että tämä huomioidaan selkeämmin. THL:lle esitetty yksittäisten työntekijöiden varassa oleva ohjaus- ja kehittämisvastuu on haastava, koska kyse moniammatillisesta ja hyvin monipuolista asiantuntemusta vaativasta toiminnasta, joka koskee myös useita hallinnonaloja. Vaikka ehdotuksessa huomioidaan tarve sidosryhmätyöskentelyyn, on kyseenalaista, riittävätkö pykälässä THL:lle tähän suunnatut resurssit. Näiden yllä mainittujen seikkojen vuoksi THL esittää, että laissa säädettäisiin neuvottelukunnasta. Siihen kuuluisivat keskeiset sidosryhmät sekä tutkimuksen ja edunvalvonnan edustus. Tämä edustuksellinen neuvottelukunta voisi osaltaan edistää monihallinnollista näkökulmaa kehittämisessä ja yhtenäisiä yhteistyötapoja. THL toimisi neuvottelukunnan koordinaattorina.

THL ehdottaa pieniä tarkennuksia tekstimuotoiluun: pitäisi yksiköt ajan tasalla aihepiiriä koskevasta kansainvälisestä kehittämistyöstä. THL:n ehdotus muotoiluksi THL pitäisi yksiköt ajan tasalla ja myös soveltuvien osin yhteensovittaisi kansainvälisestä kehittämistyöstä tulevan tiedon osaksi kansallista kehittämistyötä.

THL korostaa, että olisi tärkeää nivoa THL rooliin myös tutkimusyhteistyömahdollisuuksien edistäminen. Hallituksen esityksessä tulisi myös näkyä paremmin, että kehittäminen on tutkimusperustaista ja alan tutkimus nähdään tärkeänä.

THL:n koulutusvastuun osalta parempi muotoilu olisi osaamisen kehittäminen, koska THL lisää jo ammattiin valmistuneiden osaamista. THL ehdottaa muotoiluksi kohtaan 10§ Ohjaus, osaamisen kehittäminen ja yhteistyö.

THL pitää tärkeänä toimintaa kuvaavien tilastojen ja tietojen kertymistä kansallisesti yhteen. Kerättävät tiedot auttavat tekemään yhteenvetoja toiminnan kehittämiseksi ja myös lisäävät läpinäkyvyyttä sekä mahdollistavat tutkimuksen toiminnan kehittymisestä.

11 § Voimaantulo

-

Esityksen vaikutusarviot

-

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

Lain perusteluissa tulisi mainita, että THL käy vuosittain neuvottelun Sosiaali- ja terveysministeriön kanssa strategisella tasolla toivotun kehityssuunnan varmistamiseksi.

Stolt Sini
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos